

УДК 811.521*373

Т. Комарницька, канд. філол. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлено особливості класифікації японської фразеології. Деякі традиційні класифікації (приміром, класифікація за злитістю компонентів) цілком застосовні й на матеріалі японської мови. Однак в інші (наприклад, класифікації за походженням та структурою) необхідно вносити певні корективи з огляду на специфіку японської мови.

Фразеологія у мові як особливий пласт номінативних одиниць віддавна привертає увагу мовознавців, оскільки у фразеологічному фонді народ-носії мови зберігає та передає свою мудрість, етнокультурне світобачення тощо. Ця особлива підсистема у системі мови, безперечно, потребує цілісного опису, над яким працює вже не одне покоління лінгвістів. Зокрема, питання теорії фразеології та класифікації фразеологічних одиниць ставали об'єктом досліджень В. В. Виногорова, О. О. Селіванової, Я. А. Барана, В. А. Папіш, А. М. Куртсейтова та інших мовознавців. У їхніх працях доволі цілісно висвітлено можливі варіанти класифікації фразеологізмів. На матеріалі японської мови деякі проблеми фразеології досліджено у працях В. Л. Пирогова та С. А. Бикової, однак у наявних дослідженнях бракує уваги до особливостей класифікації фразеологічних одиниць саме на матеріалі японської мови, специфіка якої зумовлює внесення коректив у загальноприйнятій класифікації фразеологізмів. Тож, уважаємо, наше стисле дослідження має актуальність.

Метою роботи є з'ясування специфіки класифікації фразеологічних одиниць у японській мові. Відповідно до поставленої мети вважаємо за необхідне вирішити такі завдання: 1) провести класифікацію фразеологічних одиниць японської мови за низкою критеріїв; 2) виявити особливі риси класифікації японських фразеологізмів з огляду на специфіку японської мови; 3) внести деякі корективи в універсальні класифікації фразеологічних одиниць, актуальні саме для фразеологізмів японської мови.

Об'єктом дослідження виступають фразеологічні одиниці японської мови, які містяться у джерельній базі – відповідних спеціалізованих словниках [13; 15], а предметом – особливості проведення класифікації фразеологічних одиниць японської мови за низкою критеріїв.

Методами дослідження послуговували: лінгвістичний описовий, дефініційний, прийом класифікації та систематизації мовного матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому вперше японську фразеологію класифіковано відповідно до низки критеріїв: семантичної злитості компонентів, структури, походження та відображення базових кодів культури; а також виявлено особливості реалізації означених класифікацій на матеріалі японської мови.

Як зазначає О. О. Селіванова, класифікація фразеологізмів досі лишається дискусійною проблемою сучасної фразеології [10, с. 644]. Очевидно, що проблему класифікації ускладнює брак єдиного погляду на обсяг фразеології (як відомо, лінгвісти не мають консенсусу щодо зарахування до складу фразеологізмів приказок та прислів'їв, професійних висловів, висловів термінологічного характеру тощо [6; 7]). Класифікація фразеологічних одиниць можна здійснювати за різними критеріями, тому нижче розглянемо лише деякі можливі варіанти їхнього поділу.

Свого часу видатний мовознавець В. В. Виноградов запропонував класифікувати фразеологізми **на основі семантичної злитості або аналітичності компонентів** (тобто співвідношення, яке існує між загальним значенням фразеологізму та окремою семантикою його складників). Подібну класифікацію спостерігаємо й у

М. М. Шанського. Ця класифікація, як відомо, стала вже, так би мовити, класичною, і її без особливих ускладнень можна застосувати на матеріалі різних мов світу. Не є винятком у цьому сенсі і японська мова. Отже, відповідно до означеного критерію виділяють такі типи фразеологізмів:

1) фразеологічні зрощення – ідіоми, що втратили мотивування свого значення, напр., お茶を濁す /о-ча-о ніґосу/ *викрутитися* (букв. *мутити чай*);

2) фразеологічні єдності – ідіоми, що зберегли прозору внутрішню форму, напр., 雀の涙 /судзуме-но наміда/ *як кіт наплакав* (букв. *з горобину сльозу*);

3) фразеологічні сполучення (сполуки) – сполучення слів із прямим та переносним значенням, напр., 頭を絞る /атама-о шібору/ *ламати голову*);

4) фразеологічні вислови – стійкі фрази з переосмисленням складом, напр., 青くなる /аоку нару/ *побіліти (від страху)* [3, с. 27-33; 5; 12, с. 559].

Розглянемо специфіку кожної групи в японській фразеології детальніше. Фразеологічні зрощення, як відомо, є сталими сполуками, зміст яких не можна зрозуміти зі значень окремих компонентів, що входять до складу фразеологічної одиниці; інакше кажучи, загальне значення усього вислову не є еквівалентним до конкретного лексичного значення його складових [5; 11, с. 80]. Такі утворення абсолютно неподільні, нерозкладні, і їхнє значення таке саме умовне і довільне, як і значення немотивованого слова [3, с. 28]. Дійсно, приміром, значення фразеологізму 猫を被る /неко-о кабуру/ *прикидатися* неможливо вивести зі значень слів, що входять до складу зрощення – 猫 /неко/ *кіт* і 被る /кабуру/ *вдягати*; вислів "одягати кота", вочевидь, не підкаже значення фразеологічної одиниці. Аналогічно і значення фразеологічного зрощення 油を売る /абура-о уру/ *байдикувати* ми не зможемо вивести зі значень слів 油 /абура/ *олія* та 売る /уру/ *продавати*, тобто вислів 油を売る /абура-о уру/ є нерозчленованим. Фразеологічним зрощенням японської мови, так само, як і зрощенням в інших мовах притаманна також неможливість заміни одного компоненту іншим чи зміни порядку слів у фразеологічній одиниці. Наведемо ще кілька прикладів фразеологічних зрощень у японській мові: 鼻の下が長い /хана-но шіта-ґа наґай/ *бабій* (букв. *під носом довге*); 目の上の瘤 /ме-но уе-но кобу/ *встромляти палиці в колеса* (букв. *гуля над оком*); 骨を折る /хоне-о ору/ *докладати всієї зусиль* (букв. *зламати кістку*); 羊頭狗肉 /йо:то:-куніку/ *оманлива зовнішність* (букв. *голова вівці, м'ясо собаки*); 胸に手を置く /муне-ні те-о оку/ *грунтовно обміркувати* (букв. *скласти руки на грудях*). Фразеологічні зрощення є еквівалентами слів, вони, за визначенням В. В. Виногорова, утворюють своєрідні синтаксично складені слова і виступають у ролі частин речення чи цілих речень [3, с. 29].

Групі фразеологічних єдностей – стійких сполук, зміст яких певною мірою зумовлений значенням слів-компонентів [11, с. 80] – у японській мові також притаманні ознаки, характерні для відповідних груп інших мов: нерозкладне значення цих одиниць виникає внаслідок

злиття значень окремих компонентів їхніх частин у єдиній узагальненій переносній семантиці цілого [5], а частини фразеологічної єдності можуть бути відділені одна від одної вставкою інших слів [3, с. 30]. Фразеологічні єдності, так само, як і фразеологічні зрощення, є семантично неподільними і виражають єдине значення, однак, на відміну від зрощень, це єдине значення мотивоване, похідне і виникло від злиття значень лексичних компонентів єдності [3, с. 30]: 壁訴訟 /кабесошью:/ *невдоволене буркотіння* (букв. *скарга до стін*); 嘔む馬はしまいまで嘔む /каму ума ва шімай маде каму/ *горбатого могила виправить* (букв. *кінь, який кусається, кусатиметься вже до скону*); 鳥の頭の白くなるまで /карасу-но кашірано шіроку нару маде/ *коли рак свисне* (букв. *коли голова ворони побіліє*); 川に水運ぶ /кава-ні мідзу хакобу/ *Сізіфова праця* (букв. *носити воду до річки*). Фразеологічні єдності, за визначенням В. В. Виноградова, є потенційними еквівалентами слів, що зближує їх із фразеологічними зрощеннями [3, с. 30]. Фразеологічні єдності ніби поглинають індивідуальність слова, хоча й не позбавляють його змісту [3, с. 31]: いい薬になる /ій кусурі ні нару/ *послугувати добрим уроком* (букв. *стати добрими ліками*); 言うも愚か /йу мо орока/ *слова зайві* (букв. *сказане нерозумне*).

Фразеологічні сполучення, як відомо, є стійкими висловами, до складу яких входять слова і з фразеологічно зв'язаним, і з вільним значенням [5; 11, с. 80]. Такі одиниці, вказує В. В. Виноградов, аналітичні і не є безумовними семантичними єдностями [3, с. 32]. В японській мові, як зрештою і в інших мовах світу, фразеологічні сполучення не мають омонімічних вільних словосполучень (на відміну від, приміром, фразеологічних єдностей) [5]: 勝利の美酒に酔う /шьо:рі-но бішю-ні йоу/ *сп'яніти від перемоги*; 疑いを挟む /утагай-о хасаму/ *піддавати сумніву*. Як бачимо, у наведених одиницях одне зі слів, що входять до фразеологічного сполучення, вжите у своєму звичному, прямому значенні, однак поєднане зі словами у переносному, метафоричному значенні, завдяки чому й утворюється фразеологізм. Наведемо ще кілька прикладів: 本音を吐く /хонне-о хаку/ *розкрити справжні наміри* (слово 本音 /хонне/ *справжні наміри* вжито у прямому значенні, слово 吐く /хаку/ *блювати* – у переносному); 腹を決める /хара-о кімеру/ *твердо вирішити* (слово 決める /кімеру/ *вирішити* вжито у прямому значенні, слово 腹 /хара/ *живіт* – у фразеологічно зв'язаному); 喧嘩を買う /кенка-о кау/ *вв'язатися у бійку* (слово 喧嘩 /кенка/ *бійка* – у буквальному значенні, слово 買う /кау/ *купувати* – у переносному). У фразеологічних сполученнях, зазначає В. В. Виноградов, синтаксичні зв'язки слів цілком відповідають нормам сучасного словосполучення, однак відтворюються за традицією; тобто, фразеологічні словосполучення функціонують у живому спілкуванні як готові фразеологічні одиниці, які відтворюються, а не виникають у процесі мовлення [3, с. 33].

Остання група – група фразеологічних висловів, як відомо, містить у своєму складі стійкі звороти мови, які є семантично неподільними й у процесі мовлення відтворюються як сталі мовні одиниці, однак складаються зі слів із вільним значенням [11, с. 80]. Лінгвісти зазначають, що за своєю семантикою і структурою такі одиниці нічим не відрізняються від вільних словосполучень, єдиною ж рисою, яка відрізняє їх від останніх, є те, що вони мають постійний готовий склад; при цьому характерною особливістю фразеологічних висловів є неможливість заміни компонентів цих висловів синонімічними паралелями [5]. Вказані риси цілком притаман-

ні і фразеологічним висловам японської мови, наприклад: 最後に笑う者がもっともよく笑う /сайго-ні вару моно га мотто йоку вару/ *найкраще сміється той, хто сміється останнім*; 黙っているのは承知のしるし /даматтеіру-но ва шьо:чі-но шіруші/ *мовчання – знак згоди*; 赤くなる /акаку нару/ *почервоніти*; 一線を描する /іссен-о какусуру/ *провести межу*; 家を外にする /іе-о сото-ні суру/ *ночувати не вдома*; イニシアチブを取る /інішіачібу-о тору/ *взяти ініціативу*. Як бачимо, класифікація В. В. Виноградова цілком пристосована і до специфіки японської фразеології. Погодьмося, це дійсно надзвичайна наукова майстерність створити універсальну класифікацію, якій піддавалися б одиниці абсолютно різних мов світу.

Отже, вище ми розглянули традиційну класифікацію фразеологічних одиниць на основі семантичної злитості компонентів останніх. Однак класифікацію фразеологізмів можна проводити і за іншими критеріями. Так, **за формальною структурою** фразеологізмів зазвичай поділяють на дві групи: фразеологізми-речення та фразеологізми-словосполучення [2; 5; 7; 11; 12]. Однак особливістю японської мови є об'єднання слів у синтаксично не оформлені комплекси, тобто у складні одиниці, які не є складними словами, але не є і словосполученнями. За способом зв'язку японісти такі утворення називають зчепленнями (або ж словозчепленнями), а за характером утворення – зрощеними словосполученнями [1, с. 517; 8, с. 34]. У фразеології зчеплення представлені одиницями 四字熟語 /йоджіджюкуго/ – фразеологізмами, утвореними поєднанням чотирьох ієрогліфів [14]: 一石二鳥 /іссекі-нічьо:/ *убити двох зайців одним пострілом*; 公平無私 /ко:хей-муші/ *неупередженість і безкорисливість*; 諸行無常 /шьо:го-:муджьо:/ *нема нічого незмінного*. При цьому яскравою особливістю фразеологічних зчеплень 四字熟語 /йоджіджюкуго/ є те, що за своїм значенням вони можуть або бути подібними до прислів'їв, виражаючи повчання (напр., 創業守成 /со:го-:шюсей/ *здобути легше, ніж утримати*); або зближуватися з ідіомами, виражаючи єдине фразеологічне поняття (напр., 白面書生 /хакумен-шьосей/ *зелена молодь*); чи ж можуть позначати складені поняття неідіоматичного характеру (напр., 大願成就 /тай'анджьо:джю/ *здійснення бажань*); або ж можуть за своїм значенням відповідати й лише одному слову (напр., 厚顔無恥 /ко:ган-мучі/ *безсоромний*). Отже, зважаючи на наявність у японській фразеології групи одиниць 四字熟語 /йоджіджюкуго/ поділяємо фразеологізми японської мови за структурою на три групи:

1) фразеологізми-речення, напр., 夫婦喧嘩は犬も食わぬ /фу:фу-генка ва іну мо кувану/ *у чужі сімейні чвари краще свого носа не пхати*;

2) фразеологізми-словосполучення, напр., 野に下る /я-ні кудару/ *піти в опозицію*;

3) фразеологізми-зчеплення, напр., 本末転倒 /хоммацу-тенто:/ *сплутати головне і другорядне*.

Отже, констатуємо, що класифікація фразеологічних одиниць за формальною структурою в японській мові має свої особливості.

Відомими, однак, є й інші класифікації фразеологічного фонду. Приміром, **за походженням**, як ми знаємо, фразеологізми також можна поділити на кілька груп. За цим критерієм зазвичай виділяють сталі вислови з народної мови, професіоналізми з образним значенням, фразеологізми-кальки та фразеологізми-запозичення, вислови з античної культури, біблеїзми, вислови відомих людей [11, с. 80-81]. Фразеологічний фонд японської мови загалом також піддається цій класифікації,

однаке з деякими застереженнями (приміром, очевидно, що в японській мові кількість біблеїзмів та висловів з античної культури з огляду на особливості історичного розвитку Японії є більш ніж скромною). З урахуванням цих особливостей пропонуємо таку класифікацію японських фразеологізмів за походженням:

1) сталі вислови з народної мови (побутового народного мовлення) – прислів'я і приказки, напр., 穴の空くほど /ана-но аку ходо/ *свердлими поглядом дірки*; 右の耳から左の耳 /мігі-но мімі-кара хідарі-но мімі/ *в одне вухо влетіло, в інше вилетіло*; 女房と畳は新しい方がよい /ньо:бо то татамі ва атарашій хо:-га йой/ *жінка й татамі кращі, коли нові*; 愚か者に福あり /орока-моно-ні фуку арі/ *дурням щастить*; 酒は本心をあらわす /саке ва хоншін-о аравасу/ *саке відкриває справжню сутність людини*;

2) професіоналізми, які набули переносного значення, напр., 網を張る /амі-о хару/ *розставити сіті*; メートルを上げる /ме-тору-о аг'еру/ *підвипити* (букв. *підняти метр*); メスを入れる /месу-о іреру/ *вирізати проблему з коренем* (букв. *вводити скальпель*);

3) переклади з інших мов або запозичення фразеологізмів без перекладу, напр., 火のない所に煙は立たぬ /хі-но най то коро-ні кемури ва татану/ *немає диму без вогню*; 火に油を注ぐ /хі-ні абура-о сосогу/ *підливати олії у вогонь*; 光るもの必ずしも金ならず /хікару моно канарадзушімо кін нарадзу/ *не все те золото, що блищить*; 燕一羽で春にはならぬ /цубаме ічіва-де харуні ва нарану/ *одна ластівка не робить весни*; コギト・エルゴ・スム /когіто еруго суму/ *я мислю, отже я існую* (лат. cogito, ergo sum); 信言美ならず、美言信ならず /шін'ген бінарадзу, бі'ген шіннарадзу/ *правдиві слова негарні, гарні слова неправдиві* (кит. 美言不信、信言不美);

4) вислови з античної культури (таких фразеологізмів, нагадаємо, у японській мові з історичних причин значно менше, ніж у європейських мовах), напр., ダモクレスの剣 /дамокуресу-но кен/ *дамоклів меч*; ゴルディオスの結び目 /горудиосу-но мусубіме/ *гордіїв вузол*;

5) вислови з релігійно-філософської доктрини, здебільшого з конфуціанства й даосизму, набагато рідше – біблеїзми, напр., 己の欲せざる所を人に施す勿れ /онорено хосседзару то коро-о хіто-ні ходокосу накаре/ *не роби іншим того, чого не бажаєш собі* (конфуціанський вислів); 砂上に楼閣を築く /саджьо:-ні ро:каку-о кідзуку/ *будувати замки на піску* (біблеїзм); 千里の道も一歩より起こる /сенрі-но мічі мо іппо йорі окору/ *і шлях у тисячу рі починається з першого кроку* (даосистський вислів); 目には目を、歯には歯を /ме-ніва ме-о, ха-ніва ха-о/ *око за око, зуб за зуб* (біблеїзм); 薔薇に棘あり /бара-ні тоге арі/ *троянда має колючки* (конфуціанський вислів); 茨の冠 /бара-но каммури/ *терновий вінок* (біблеїзм);

6) вислови відомих людей (афоризми, цитати), напр., 過ちては改むるに憚ること勿れ /аямачіте ва аратамуру-ні хабакару кото накаре/ *зробивши помилку, не бійся її виправити* (давньокитайський поет Цюй Юань); 目は心の鏡 /ме ва короро-но кагамі/ *очі – дзеркало душі* (давньокитайський філософ Моцзі); 目的の為には、手段を選ばず /мокутекі-но таме-ніва, шюдан-ерабадзу/ *мета виправдовує засоби* (вислів зустрічається у працях Томаса Гоббса й Ніколо Макіавеллі).

Як бачимо, особливістю застосування означеної класифікації на матеріалі японської мови є те, що тут спостерігаємо більшу кількість запозичень із китайської мови порівняно з європейськими запозиченнями, що і зрозумі-

ло; так само історичними причинами пояснюємо переважання серед фразеологізмів релігійної доктрини конфуціанських і даосистських висловів; зрештою ж якраз і останні нерозривно пов'язані з китайською мовою.

І насамкінець розглянемо ще один варіант поділу фразеологічних одиниць японської мови. Класифікацію фразеологізмів за компонентами пропонуємо здійснювати на основі універсальних базових кодів культури, які відображені в усіх мовах світу і виражають закріплене у мові сприйняття світу людиною. Дослідники, як відомо, виділяють такі різновиди універсальних кодів культури: соматичний (тілесний), просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний [4, с. 298]. Розглянемо реалізацію кожного базового коду культури у фразеологічних одиницях японської мови.

Соматичний (тілесний) код базується на символічних функціях різних частин тіла. Соматизми, як відомо, є фразеологічними одиницями, що містять у своєму складі слово на позначення певної частини тіла людини і несуть загальну ознаку "частин тіла людини та виявів її організму". Наприклад, емоцію радості виражають такі фразеологічні одиниці-соматизми: 胸がいっぱい /муне-га іппай/ *серце переловнене* (букв. *груди повні*); 足が地につかぬ /аші-га чі-ні цукану/ *ноги відриваються від землі*; 胸が躍る /муне-га одору/ *серце радіє* (букв. *груди танцюють*) тощо. Емоцію суму виражають соматизми: 胸が痛む /муне-га ітаму/ *серце болить* (букв. *груди болять*); 胸がつかえる /муне-га цукаеру/ *стискає у грудях*; 胸を絞る /муне-о шібору/ *у грудях стискається* тощо. Японська мова багата й на соматизми для вираження інших емоцій:

- страху, напр., 頭から水を掛けられたよう /атама-кара мідзу-о какерарета йо:/ *як морозом по шкірі* (букв. *ніби з головою холодною водою облили*); 胸を冷やす /муне-о хіясу/ *у грудях похололо*; 顔色を失う /ганшьоку-о ушінау/ *обличчя побіліло*;

- здивування, напр., 目を皿にする /ме-о сара-ні суру/ *очі стали круглими, мов блюдя*; 腰が抜ける /коші-га нукеру/ *аж ноги підкосилися* (букв. *спина випадає*); 目を丸くする /ме-о маруку суру/ *очі округлилися*;

- гніву, напр., 腹が立つ /хара-га тацу/ *сердитися* (букв. *живіт випирає*); 頭に来る /атама-ні куру/ *гнівати-ся* (букв. *прийти до голови*); 歯が浮く /ха-га укабу/ *бути розлюченим* (букв. *аж зуби попливли*); 腸が煮え繰り返る /харавата-га ніє курікаеру/ *закипати від люті* (букв. *кишки раз по раз закипають*);

- полегшення, напр., 肩の荷を下ろす /ката-но ні-о оросу/ *скинути тягар із плечей*; 胸を撫で下ろす /муне-о надеоросу/ *зітхнути з полегшенням* (букв. *пригладити груди згори донизу*) тощо.

Фразеологізми з соматичним компонентом, звісно, існують не лише на позначення емоційного стану людини, наприклад: 首にする /кубі-ні суру/ *звільнити* (букв. *зробити по шиї*); 揚げ足を取る /агеаші-о тору/ *спіймати на слові* (букв. *взяти за підняту ногу*); 顔が広い /као-га хірой/ *мати багато знайомих* (букв. *обличчя широке*); 手が出ない /те-га денай/ *не могли собі дозволити* (букв. *руки не виходять*).

Наступний, просторовий код пов'язаний із членуванням людиною простору навколо неї; елементи цього коду можуть позначати різні аспекти буття людини. За нашими спостереженнями, у фразеологічних одиницях просторовий код виявляється у тому, що до їхнього складу входять слова на позначення поділу простору (напр., 前 /мае/ *перед*, そば /соба/ *бік*, 近い /чікай/ *близький*, 半分 /хамбун/ *половина*, 下 /шіта/ *низ* тощо), на-

приклад: 上に立つ /ує-ні тацу/ *пiти вгору* (про кар'єрне зростання); 学問に近道なし /ґакумон-ні чікамічі наші/ *нема короткого шляху до знань*; 始め半分 /хаджіме хамбун/ *добрий початок – половина діла*; 上を下へ /ує-о шіта-е/ *догори дригом*; 話半分 /ханаші хамбун/ *в гарних словах лише половина правди*; 八方美人 /хаппо-біджин/ *догоджати всім* (букв. *красуня на вісім сторін*); 後ろを見せる /ушіро-о місеру/ *дати драпака* (букв. *показати зад*); 恋に上下の隔てなし /кой-ніва джьо:ґе-но хедате наші/ *у коханні всі рівні*; 上には上がある /ує-ніва ує-ґа ару/ *не буває настільки добре, щоби не могло бути ще краще* (букв. *над верхом є ще один верх*).

Часовий код, спираючись на сприйняття людиною часу, як відомо, зумовлює можливість концептуалізації дійсності відносно часової осі. Погляньмо, як цей код реалізується у фразеологізмах із компонентом на позначення часових відрізків: 明日は明日の風が吹く /ашіта ва ашіта-но кадзе-ґа фуку/ *ранок вечора мудріший* (букв. *завтра віятиме завтрашній вітер*); 嘘は一時 /усо ва іттокі/ *брехня короткочасна (бо рано чи пізно її викривають)*; 昨日の淵は今日の瀬 /кіно:но фучі ва кьо:но се/ *все в житті швидко міняється* (букв. *вчорашнє провалля сьогодні – мілина*); 時を得る /токі-о еру/ *зловити момент* (букв. *здобути час*); 井戸の中の独り言も三年たてば知れる /ідо-но нака-но хіторіґото мо саннен татеба шіреру/ *все таємне стає явним* (букв. *навіть сказане на дні колодязя через три роки стає відомим*).

Предметний код культури, як відомо, пов'язаний із предметами, що оточують людину і заповнюють її життєвий простір; здебільшого це традиційні предмети побуту, якими людина користується віддавна. Предметний код культури відображено, наприклад, у таких фразеологічних одиницях: 歯に衣着せぬ /ха-ні кіну кісену/ *кажи, як є* (букв. *не вдягай кімоно на зуби*); 枕を交わす /макура-о кавасу/ *провести ніч разом* (про чоловіка і жінку, букв. *обмінятися подушками*); 刀折れ矢尽きる /катана оре я цукіру/ *вичерпати всі засоби для боротьби* (букв. *меч зламався, стріли скінчилися*); 籠で水汲む /каґо-де мідзу куму/ *носити воду в решеті* (букв. *набирати воду плетеним кошиком*); 針の筵に坐る /харі-но мушіро-ні сувару/ *почуватися не у своїй тарілці* (букв. *сидіти на циновці з голок*); 箸を付ける /хаші-о цукеру/ *сісти за стіл* (букв. *узяти палички для їжі*). Як бачимо, характерною рисою японських фразеологізмів цієї групи є те, що той елемент фразеологічної одиниці, який є вербальним вираженням предметного коду, зазвичай позначає реалію, невідому або маловідому іншим мовним спільнотам.

Наступний, біоморфний код, як відомо, пов'язаний із живими істотами, що оточують людину, а також із рослинним світом: 牛の歩み /уші-но аюмі/ *черепашачим кроком* (букв. *коров'ячим кроком*); 虻蜂取らず /абу хачі торадзу/ *за двома зайцями поженешся – жодного не спіймаєш* (букв. *не зловивши ні гедзя, ні бджолу*); 虎は死して皮を留め、人は死して名を残す /тора ва шіші-те кава-о тодоме, хіто ва шішіте на-о нокосу/ *тигр по смерті лишає шкуру, а людина – ім'я*; 蝦で鯛を釣る /ебі-де тай-о цуру/ *досягти великого успіху за невеликих затрат* (букв. *піймати морського окуня на креветку*); 顔に紅葉を散らす /као-ні моміджі-о чірасу/ *заширяться* (букв. *розкидати червоне кленове листя по обличчю*); 馬が合う /ума-ґа ау/ *порозумітися* (букв. *коні підходять*); 梅と桜 /уме то сакура/ *краса поруч із вродою* (букв. *слива й сакура*). Фразеологізми цієї групи також містять у собі слова на позначення специфічних япон-

ських понять – у цьому разі представників японської флори й фауни (як-то, приміром, 鯛 /тай/ *морський окунь*, 紅葉 /моміджі/ *червоне кленове листя*, 梅 /уме/ *японська слива*, 桜 /сакура/ *сакура*).

І нарешті останній, духовний код культури складають духовні та моральні цінності. Цей код, як відомо, реалізується у фразеологічних одиницях за допомогою слів на позначення понять добра і зла, а також істот із міфічної та релігійної сфери, які ці поняття символізують, наприклад: 心の鬼に責められる /кокоро-но оні-ні семерареру/ *докори сумління мучать* (букв. *біс у душі докоряє*); 鬼の涙 /оні-но наміда/ *крокодильячі сльози* (букв. *бісові сльози*); 鬼の首でも取った気だ /оні-но кубі-демо тотта кі да/ *бути на сьомому небі від щастя* (букв. *ніби відтяв бісові голову*); 知らぬが仏 /шірану-ґа хотоке/ *хто менше знає, міцніше спить* (букв. *незнання – це Будда*); 仏の顔も三度 /хотоке-но као мо сандо/ *терпець може кожному уватися* (букв. *у Будди також три обличчя*); 地獄に仏とはこのことだ /джіґоку-ні хотоке то ва коно кото да/ *те, чого найменше чекаєш* (букв. *таке, ніби Будда у пеклі*); 悪事千里を走る /акуджі сенрі-о хашіру/ *погані новини поширюються швидко* (букв. *погане діло пробігає тисячу рі*); 疑心暗鬼 /ґішін-анкі/ *підозра породжує страх* (букв. *темний демон підозри*); 悪事を働く /акуджі-о хатараку/ *скоїти злочин*; 悪に強きは善にも強し /аку-ні цуйокі ва дзен-ні мо цуйоші/ *хто здатен на велике зло, той здатен і на велике добро*. Саме у фразеологізмах, які містять у собі елемент з реалізацією духовного коду культури, і знаходять своє відображення споконвічні вірування народу, його магічний, міфологічний та релігійний світогляд. Дійсно, погляньмо, приміром, на такі фразеологічні одиниці японської мови: 閻魔の色事 /емма-но іроґото/ *неприйнятно, недоречно* (букв. *кохання Емма (повелителя пекла)*); 恵比須顔 /ебісу-ґао/ *усміхнене обличчя* (букв. *обличчя Ебісу (бога багатства і торгівлі)*); 仏になる /хотоке-ні нару/ *віддати Богові душу* (букв. *стати Буддою*); 三人寄れば文殊の知恵 /саннін йореба Монджю-но чіе/ *одна голова добре, а дві – краще* (букв. *де троє – там мудрість самого бога мудрості Монджю*) тощо. О. О. Селіванова з цього приводу, до речі, слушно відзначає, що у фразеології з покоління у покоління фіксується і передається, так би мовити, "генотип" народу, його морально-етичні, естетичні настанови, ціннісні орієнтації та пріоритети, стереотипи, культурні архетипи, міфи, ритуали тощо [9]. Тож фразеологія є не лише яскравим зображувальним засобом, а й невід'ємною частиною мови та культури, в якій відображено національний дух народу, що послуговується цією мовою і несе у собі цю культуру.

Отже, з указанного вище можемо зробити кілька висновків. Насамперед зазначасмо, що японська фразеологія піддається класифікації на основі тих самих критеріїв, за якими класифікують фразеологічні системи інших (передусім європейських) мов – за злитістю компонентів, за формальною структурою, за походженням, за відображенням базових універсальних кодів культури. Проте, з іншого боку, застосування традиційних класифікацій на матеріалі японської фразеології вимагає внесення певних коректив у них з огляду на специфіку японської мови. Так, за структурою японські фразеологізми представлені не лише словосполученнями й реченнями, а і словозчепленнями; за походженням виділяємо окрему групу висловів релігійно-філософської доктрини, до якої входять не лише біблїзми (як у фразеології європейських мов), а (куди більшою мірою) конфуціанські й даосистські вислови. Безперечно, фра-

зоологія як особлива підсистема мови і надалі лишається актуальним об'єктом лінгвістичних досліджень, зокрема, необхідним є комплексний опис фразеологічного фонду японської мови, оскільки тут досі бракує впорядкованості термінологічного апарату, а також єдиного погляду на обсяг фразеології.

Список використаних джерел

1. Алпатов В. М., Аркадьев П. М., Подлеская В. И. Теоретическая грамматика японского языка. [В 2-х кн. Кн. 1]. – М., 2008;
2. Баран Я. А. Фразеология у системі мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство". – К., 1998;
3. Виноградов В. В. Русский язык: Грамматическое учение о слове. – М., 1986;
4. Красных В. "Свой" среди "чужих": миф или реальность? – М., 2003;
5. Куртсейтов А. М. Лексико-семантические особенности фразеологизмов у крымскотатарской мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.13 "Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії". – К., 2006;
6. Молотков А. И. Фразеологизмы русского языка и принципы их лексикографического описания // Современный русский язык: Лексикология. Фразеология. Лексикография: Хрестоматия и учебные задания /

[сост. Л. А. Ивашко, И. С. Лутовинова, Д. М. Поцепня и др.; отв. ред. Д. М. Поцепня]. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб., 2002;

7. Папіш В. А. Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатокраїнських письменників (40-90 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. – Ужгород, 2004;

8. Пашковский А. А. Слитные именные словосочетания в японском языке // Японский язык: Сборник статей [отв. ред. Вардуть И. Ф.]. – М., 1963;

9. Селиванова Е. А. Фразеосистема языка как "осадочный" дискурс: параметры самоорганизации // Национально-культурный компонент в тексте и языке : материалы докладов 3 Международной науч. конф.: В 3-х ч. – Ч. 2. – Минск, 2005;

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006;

11. Сучасна українська мова: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / [Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю.] – К., 2001;

12. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М., 1998;

13. 古事ことわざ辞典. – Gakken, 1988 : [електронний ресурс] – режим доступу до словника: Sharp 電子辞書 Papyrus (Copyright © Gakken, 1998);

14. スーパー大辞林 [електронний ресурс] – режим доступу до словника: Sharp 電子辞書 Papyrus (Copyright © Sanseido Co., Ltd. 2005);

15. 例解慣用句辞典. – Sotakushashuppan, 1992 : [електронний ресурс] – режим доступу до словника: Sharp 電子辞書 Papyrus (Copyright © Sotakushashuppan, 1992)

Надійшла до редколегії 05.09.12

Т. Комарницкая, канд. філол. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ КЛАССИФИКАЦИИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье освещены особенности классификации японской фразеологии. Некоторые традиционные классификации (например, классификация по слитности компонентов) полностью применимы и к материалу японского языка. Однако в иные (например, классификации по происхождению и структуре) необходимо внести определённые коррективы, исходя из специфики японского языка.

T. Komarnytska, PhD in philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF CLASSIFICATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE JAPANESE LANGUAGE

This article deals with the peculiarities of Japanese phraseology's classification. Some traditional classifications (e.g., classification according to semantic cohesion of the components) can be easily applied to Japanese. The others, however, (e.g., classifications according to phraseology's origin and structure) need to be slightly corrected as referring to the peculiarities of Japanese.

УДК 81'367.(333+624)'521

К. Комісаров, канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ ПРИСЛІВНИКА ТА ПРИАКЦИДЕНТНОГО ОЗНАЧЕННЯ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

У сучасному мовознавстві дедалі послідовніше розрізняють власне члени речення та синтаксеми, і ці два ряди компонентів виявляють різне спрямування: власне члени речення спрямовані у внутрішню структуру мови, а синтаксеми – у зовнішню. Синтаксема має такі самі диференційні ознаки, як і категорійно-семантичне значення слова, від якого вона утворена, у зв'язку з чим надзвичайно цікавим виявилось проведення паралелей між класифікаційними ознаками приакцидентного означення (連用修飾 /ren'yo:sho:sho:oku/) та прислівника (副詞 /fukushi/) в японській мові. Результати дослідження представлено у цій статті.

Речення в цілому і його члени зокрема посідають центральне місце в синтаксичній системі мови. Традиційне визначення членів речення ґрунтується на одночасному врахуванні їхніх формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак, що нерідко руйнує єдині виміри класифікації низки неоднорідних величин. Через це опрацювання критеріїв розмежування членів речення стало актуальним завданням сучасного мовознавства, розв'язанню якого сприяв передусім розгляд речення як багатоаспектної синтаксичної одиниці.

Як справедливо відзначає Н.Д. Арутюнова, синтаксис, завданням якого є дослідження "життя речення", донедавна обмежувався вивченням його формальної будови безвідносно до семантики і з відокремленням від комунікативних цілей; як розділ граматики синтаксис, зазвичай, не виходив за межі власне граматичних категорій, а до семантики зверталися здебільшого тоді, коли мали на меті виявити значення граматичних зв'язків та встановити функції другорядних членів речення [1, с.5]. Природа значення речення, його семантичні типи, взає-

модія формальної та семантичної структур речення – це коло питань, інтерес до яких помітно зріс в останні десятиліття. Вважається, що це викликано багатьма чинниками, зокрема, зміною взаємовідношень лінгвістики та логіки, зокрема тенденція звертатися до смислової сторони мови й мовлення, до прагматичного компоненту мовленнєвої діяльності. Ці та інші чинники зумовили окремий послідовний розгляд формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної структур речення. Спостерігаються такі тенденції і в сучасній японській лінгвістиці.

Виокремлення формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної структур речення як окремих об'єктів вивчення зумовило також розрізнення двох рядів членів речення – *формально-синтаксичних* і *семантико-синтаксичних*, що певною мірою дає змогу позбутися екліктичних нашарувань, наявних у традиційній класифікації. До того ж такий поділ не заперечує органічної взаємодії членів речення формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної природи.